

Hicrî Birinci Asırda Sünnet'in Bağlayıcılığı Meselesinin Kur'ân'la Delillendirilmesi

Evidence of the Bindingness of the Sunnah in the First Century of Hijri with the Qur'ân

Mehmet YAŞAR

Arş. Gör. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı
Research Assistant PhD., Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Theology, Department of Tafsir
Çanakkale, Turkey
mehmetyasar1985@hotmail.com
orcid.org/0000-0003-3520-5973

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 01 Ekim / October 2020
Kabul Tarihi / Accepted : 28 Ekim / October 2020
Yayın Tarihi / Published : 15 Aralık / December 2020
Yayın Sezonu / Pub Date Season : Aralık / December
Cilt / Volume: 7 • Sayı / Issue: 2 • Sayfa / Pages: 475-495

Atıf / Cite as

Yaşar, Mehmet. "Hicrî Birinci Asırda Sünnet'in Bağlayıcılığı Meselesinin Kur'ân'la Delillendirilmesi". *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2020), 475-495.

Doi: 10.33460/beuifd.803494

İntihal / Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.
This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayın Hakkı / Copyright®

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi tarafından yayınlanmıştır. Tüm hakları saklıdır.
Published by Zonguldak Bulent Ecevit University, Faculty of Theology, Zonguldak, Turkey. All rights reserved.

Öz: Kur'an'ın birçok âyeti Hz. Peygamber'e itaat etmeyi emretmekte ve onun konumuna dair işaretler barındırmaktadır. Bu konudaki âyetlerin doğru anlaşılması Sünnet'in bağlayıcılığına dair doğru bir bakış açısının oluşması açısından önemlidir. Bu sebeple de vahyin nâzil olduğu dönemde konuyla ilgili âyetlerin nasıl anlaşıldığı ve Sünnet'in bağlayıcılığına dair yaklaşımın ne olduğunun tespiti önem arz etmektedir. Zira vahyin nâzil olduğu dönemde Sünnet'in bağlayıcılığı meselesine dair birçok rivayet mevcuttur. Konuyla ilgili rivayetlerin bütünsel bir bakış açısıyla anlaşılması Hz. Peygamber'in konumuna dair İslam'ın bakışını anlama açısından mühimdir. Bu çalışma, hicrî birinci asırda Hz. Peygamber'e itaati emreden âyetlerin nasıl yorumlandığı ve Sünnet'in bağlayıcılığı meselesine nasıl yaklaşıldığını ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda İslam'ın ilk döneminde Müslümanların Sünnet'in kaynak değerine dair yorumları bütünsel bir bakış açısıyla değerlendirilecek ve konuyla ilgili âyetlerin nasıl anlaşıldığı inceleneyecektir. Böylece Hz. Peygamber'e itaati konu edinen Kur'ân âyetlerinin hicrî birinci asırdaki yaklaşımı irdelenecek ve daha sonra ortaya çıkan Kur'ancılık söyleminin o dönemde bir karşılığı olup olmadığı ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ancılık, Sünnet'in Bağlayıcılığı, Birinci Asır, Peygamber, Sahâbe.

Abstract: *Many verses in the Qur'an command the Prophet to obey and contain signs of the importance of his position. It is important to understand the verses on this subject correctly in order to establish a correct perspective that the Sunnah is binding. For this reason, it is important to determine how the verses on the subject were understood at the time when the revelation was sent down, and what the approach was about the Sunnah being binding. Because there are many rumors about the binding nature of sunnah at the time when revelation was sent down. In order to understand the rumors on the subject from a holistic perspective, it is important to understand the position of the Prophet from the perspective of Islam.*

This study aims to reveal how the verses that command obedience to the Prophet in the first century of Hijri are interpreted and how the issue of the Sunnah is binding. In this context, the comments of Muslims on the source value of Sunnah in the first period of Islam will be evaluated from a holistic perspective and how the relevant verses are understood will be examined. Thus, the approach of the Qur'anic verses of the Qur'an, which deals with the subject of obedience to the Prophet, Hijri in the first century will be examined and it will be discussed whether the Qur'anicism discourse that emerged later was in that period.

Keywords: *Tafsir, Qur'anicism, Sunnah's Binding, First Century of Hijri, Prophet, Companions.*

Giriş

Allah kullarına hak ve batılı öğretmek için elçiler göndermiş ve her bir elçisini farklı delillerle güçlendirmiştir. Son vahiyle görevlendirilen Hz. Peygamber de çeşitli burhanlarla desteklenmiştir. Özellikle Kur'an'ın kendisine vahyedilmesi, Hz. Peygamber'e büyük bir sorumluluk yüklemiştir. O, bu sorumluluğu hakkıyla yerine getirmiş, Kur'an'ın istediği hayat tarzını kendisine rehber edinmiş, yaşantısının tamamını Kur'an'ın ruhuna göre şekillendirmiş ve Müslümanlara da bunun pratikteki yansımalarını sunmuştur. Tam burada şu sorular karşımıza çıkmaktadır: Hz. Peygamber Kur'an'ı en iyi anlayanı, Allah Teâlâ'nın muradını en iyi bilen olarak kendisine itaati emreden âyetleri göz önünde bulundurarak kendisini nasıl konumlamıştır ve bunun sahâbeye yansımaları ne şekilde olmuştur? Bunun gibi soruların doğru cevabı, onun Kur'an'a göre nerede durduğunun bilinmesi açısından son derece önemlidir. Bu sorulara cevap arama ve Sünnet'in bağlayıcı bir yönünün olup olmadığını anlamak araştırmamızın konusunu oluşturmaktadır. Bunu ortaya çıkarırken vahyin nâzil olduğu dönemi temel alacağız. Başka bir ifadeyle sahâbe âlimlerinin Hz. Peygamber'i konu edinen âyetleri, Sünnet'in bağlayıcılığına yorumlayıp yorumlamadıklarını tespit etmeye çalışacağız. Buradan hareketle hicri birinci asırda Sünnet'i bağlayıcı görenlerin olup olmadığını değerlendirecek ve bağlayıcı olarak görülmüşse bunun âyetlerle nasıl ilişkilendirildiğini tespit etmeye gayret edeceğiz. Çalışmamızı buradan hareketle şekillendirmek istememizin temel gerekçesi; özellikle 19. yüzyılda

ortaya çıkan- yahut daha görünür olan- ve Kur'ân'ın naslarından hareketle öne sürülen "Kur'ân bize yeter", "Sünnet bağlayıcı değildir", "Sünnet vahiy değildir"¹ "İslam salt Kur'ân'dan ibarettir"² "Tek güvenilir kaynak Kur'ân'dır."³ "Kur'ân her bakımdan şâfi ve kâfidir."⁴ gibi iddiaların mezkur dönemlerde bir karşılığı olup olmadığını tespit etmektir. Kanaatimizce hicrî birinci asırda sözü edilen iddiaları destekleyecek yahut çürütecek rivayetler, Sünnet'in bağlayıcılığına dair bir fikir verecektir. Zira Hz. Peygamber'i konu edinen âyetler hakkında Hz. Peygamber'in ve sahâbenin yaklaşımının ne olduğunun tespiti, Sünnet'in bağlayıcılığı noktasında önemlidir.

Elbette şu soru akla gelecektir: Sahâbilerin Hz. Peygamber'i konu edinen âyetleri yanlış anlaması imkân dahilinde değil midir? Kanaatimizce bu imkan dahilinde değildir. Zira Şâtıbî'nin de belirttiği üzere Kur'ân'ın birçok âyeti⁵ sahâbenin faziletine vurgu yapmakta ve onların örnek alınmasına çağrı yapmaktadır. Bu durum onların değerlendirmelerini dikkate almayı zorunlu kılmaktadır.⁶ Ayrıca Hz. Peygamber'in Sünnet'inin bağlayıcılığının olup olmaması meselesinin hicrî birinci asırda belirsiz olması yahut farklı icthatlara konu bir mesele olarak anlaşılmasını imkân dahilinde görmüyoruz. Bunun birçok gerekçesi mevcuttur. Ancak bunun en büyük delili; Hz. Peygamber'in kendisini konu edinen âyetleri sahâbeye tefsir etmesidir. Ayrıca sahâbilerin Hz. Peygamber'in eğitiminden geçmeleri ve sürekli onunla vakit geçirmeleri Sünnet'in Kur'ân'a göre konumunun ne olduğu hakkında detaylı bilgi sahibi olmalarına imkan sağlamıştır. Tüm bunlarla beraber âyetlerin nüzül ortamına şahit olmaları ve Arap diline vukufiyetleri onların bakış açılarını tespit etmeyi önemli kılmaktadır. Dolayısıyla sahâbenin vahye ve Hz. Peygamber'in hadislerine şahit olmaları onların değerlendirmelerini dikkate almayı gerekli kılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında modern dönemde bazı araştırmacıların ilk dönem düşüncesini dikkate almadan sadece Kur'ân'dan hareketle Sünnet'in bağlayıcılığı konusunda görüş serdetmelerinin⁷ yanlış değerlendirmelere yol açacağı kanaatindeyiz.

Şunu da belirtmek isteriz ki, çalışmamızın kapsamını ilk dönemle sınırlı tutmamız sonraki dönemlerde Sünnet'in bağlayıcılığı meselesinde Hz. Peygamber ve sahâbe düşüncesinden farklı bir durumun oluştuğu şeklinde anlaşılmalıdır. Zira bu çalışmada konuyla ilgili Hz. Peygamber'in ve sahâbilerin yaklaşımını tespit etme üzerine yoğunlaşmak istedik.

1 Kur'ancılık söylemi iddialarıyla ilgili bk. Şahin Güven, "Kur'âniyyün Ekolü -Temsilcileri, Tefsirleri ve Tefsirdeki Yöntemi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11 (2001), 390.

2 Kur'ancılık söylemi iddialarıyla ilgili bk. Mustafa Öztürk, "Modern Döneme Özgü Bir Kur'ân Tasavvuru -Kur'ancılık ve Kur'ân İslamı Söyleminin Tahlil ve Tenkidi"-, *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]* 10/3 (2010), 10. Ebu'l-Ala Mevdudi, *Sünnet'in Anayasal Niteliği*, çev. N. Ahmed Asrar (İstanbul: Çıra Yayınları, 2017), 17.

3 Kur'ancılık söylemi iddialarıyla ilgili bk. Mustafa Öztürk, *Çağdaş İslam Düşüncesi ve Kur'ancılık* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), 189.

5 Örnek âyetler için bk. el-Bakara 2/143; Âli İmrân 3/110.

6 İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî Gırnâtî, eş-Şâtıbî, *el-Muvâfâkât*, nşr. Meşhûr b. Hasan (b.y.: Dâru İbn Affân 1417/1997), 4/306.

7 Ahmet Subhi Mansûr, *el- Hisbe: Dirase usûliyye târihiyye* (b.y.: Merkezül-Arabî'l- Mısır, 1995), 55.

1. Delil Olarak Sadece Kur'an'ı Kabul Edenlerin Tarihçesi

Kur'an'ın beyan için tek başına yeterli olup olmadığı meselesi vahyin nazil olduğu dönemde tartışmalı bir konu değildi. Ancak hicrî ikinci asrın sonlarına doğru Sünnet'in hücciyetini kabul etmeyenlerle bu konuda bazı tartışmaların izlerine rastlanılmaktadır.⁸ Şâfiî'nin (öl. 204/820) eserlerinde Sünnet'in hücciyetine vurgu yapması ve hadislerin sıhhatine dair bazı kuşkular içerisinde olan biriyle münazarası buna örnektir. *Cimâ'u'l-ilm* adlı eserinde tüm haberleri inkâr edenlerin düşüncelerini âyetler çerçevesinde eleştirmiştir. Şâfiî, Sünnet'in hücciyetini kabul etmeyen üç kesimin görüşlerini reddetmiştir: Birincisi, genel olarak Sünnet'in hücciyetini inkâr edenler. İkincisi, Kur'an'da olmayan ama Sünnet tarafından açıklanan hükümleri kabul etmeyenler. Üçüncüsü, Haberül-âhâd'in hücciyetini inkâr edenler. Şâfiî mezkûr üç grubun görüşlerini reddetmiştir.⁹ Ona göre, "Hayır, Rabbine ant olsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiği hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın onu kabullenmedikçe ve boyun eğip teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar."¹⁰; "Resûlullah'a itaat eden Allah'a itaat etmiş olur, yüz çevirenlere gelince seni onlara bekçi olarak göndermedik."¹¹; "Onun emrine aykırı davrananlar başlarına ya bir belânın gelmesinden yahut can yakan bir cezaya çarpılmaktan korksunlar!"¹² mezkûr âyetler, Hz. Peygamber'in emrine uymayı farz kılmaktadır.¹³ Bu anlayıştan hareketle Şâfiî farzları iki kısımda değerlendirmiştir: İlki, Allah Teâlâ'nın Kitabı'nda farz kıldığı tenzil, tev'il ve habere ihtiyaç duymayan kısımdır. İkincisi ise Allah Teâlâ'nın Kitabı'nda farziyetine hükmettiği ama Resûlullah'ın diliyle beyan ettiği hükümlerdir.¹⁴ Şâfiî'ye göre Sünnet, Kur'an'la teşri' boyut kazanmıştır.¹⁵ Denilebilir ki Şâfiî tarafından Sünnet'in hücciyeti kapsamlı bir şekilde ele alınmış ve ilgili âyetler ışığında bağlayıcılığına dair kuşkulara ayrıntılı cevaplar verilmiştir.¹⁶ Öte yandan bazılarının göre bu dönemde Sünnet'in tümünü inkâr edip, "Kur'ân bize yeter" yaklaşımının varlığına dair bir şey söylemek mümkün görünmemektedir.¹⁷ Ayrıca hicrî ikinci asırda Sünnet'e kuşkuyla yaklaşanlar varlıklarını sürdürememişlerdir.¹⁸ Zira tarih kitapları bu yaklaşımların devam ettiğine dair bize bir bilgi aktarmamıştır.¹⁹

8 Muhammed Salih Ekinci, *Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet*, çev. Metin Yiğit (b.y.: Rağbet Yayınları, 2004), 164; Mustafa el-Azamî, *Dirâsât fi'l-hadisî'n-nebeviyye ve tarihî tedvinihi* (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1980), 21.

9 Mennâ' Halîl el-Kattân, *Târîhu't-teşri'i'l-İslâmî* (Kahire: Mektebetü Vehbe, 1989), 373.

10 Kur'an Yolu (Erişim 5 Haziran 2020), en-Nisâ 4/65.

11 en-Nisâ 4/80.

12 en-Nür 24/63.

13 Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *Cimâ'u'l-ilm* (b.y.: Darü'l-âsâr, 2002), 7.

14 Şâfiî, *Cimâ'u'l-ilm*, 48.

15 Şâfiî, *er-Risâle*, 54.

16 Şâfiî, *el-Üm* (Beyrut, Dârü'l- ma'rife, 1990), 7/288.

17 Abdülğani, Abdülhâlik, *Hücciyetü's-Sünne* (b.y.: Metabiü'l-vefa, ts.), 262.

18 Ekinci, *Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet*, 165.

19 Hâdim Hüseyin İlahîbahş, *el-Kur'âniyyûn ve şübühâtühüm hevle's-sünne* (Arabistan, Mektebetü's-Sıddîk, 2000), 99.

Şâfiî döneminde görülen Sünnet'in bağlayıcılığını inkâr eden yaklaşımlar 19. yüzyılda tekrar gündeme geldi. Bu anlayış modern dönemde farklı şekillerde ortaya çıktı. 19. yüzyıldan itibaren Hindistan, Mısır, vd. devletlerde bazı kesimler tarafından Sünnet'in bağlayıcı bir yönü olmadığına, Kur'an'ın dinin anlaşılmasında tek başvuru kaynağı olduğuna, Hz. Peygamber'in vahyi sadece aktarmakla görevlendirildiğine vb. iddialar gündeme getirildi. "Kur'âniyyûn" olarak bilinen bu şahıslar dinin anlaşılmasında Sünnet'in devre dışı bırakılması gerektiğini iddia etti.²⁰ Kur'ân'ı tek kaynak olarak görme fikri Hint alt kıtasında Seyyid Ahmed Han (öl. 1898) ile ortaya çıkmış ve zamanla başkaları tarafından da benimsenmiştir.²¹ Ahmet Han, manevî içerikli hadisler dışında Müslümanları bağlayıcı bir hadisin olmadığını iddia etti. Ayrıca hadislerin bağlayıcılığını kabul etmediğinden dolayı "imâmet" gibi birçok şeyi inkâr etti.²² Bununla beraber pek çok şeyi de te'vil etti. Örneğin Ahmet Han melekleri, "Allah Teâlâ'nın yarattığı kuvvelerden bir kuvve" olarak te'vil etti.²³ Ahmet Han'ın hadis hakkındaki görüşleri oryantalist Ignaz Goldziher (öl. 921), ve Joseph Schacht'ın (öl. 1969) hadis konusundaki iddialarıyla benzeştiği ileri sürülmüştür.²⁴ Oryantalist Goldziher hadis olarak kitaplarda rivayet edilen haberlerin Hz. Muhammed'le doğrudan bir ilgisi olmadığını, bunu birkaç asır devam eden siyasî, içtimaî, iktisadî vb. durumun bir neticesi olduğunu iddia etmiştir.²⁵ Oryantalist Schacht ise (1902-1969) hadislerin sonradan oluşan bir kurgu olduğunu savunmuştur.²⁶

Bu düşünceyi bir hareket olarak kullanan ilk kişi ise Abdullah Çekrâlevî'dir. (öl. 1914) O, 1902 yılında Lahor'da "Ehlû'z-Zikr ve'l-Kur'ân" adıyla bir cemaat kurarak Ahmet Han'ın tartıştığı ilmî meseleleri pratiğe dökmüştür. Çekrâlevî yaklaşımlarını ortaya koymak için Kur'ân merkezli eserler yazmıştır.²⁷ Kur'ân ekolünden bazıları, Kur'ân tefsirinde tek kaynak olarak akli ön planda tutmanın neticesi olarak mucize, kabir azabı, şefâat, arş, cenaze ve bayram namazları vb. inkâr etmiştir.²⁸ Bu yönelişte dikkat çeken konu ise, Sünnet tarafından detaylandırılan namaz, zekat, hac ve oruç gibi ibadetlerin de sadece Kur'an'da geçtiği şekilde kabul edilmesidir. Örneğin bu görüşü savunanlara göre emredilen namaz beş değil, üç vakittir.²⁹ Çekrâlevî sonrası Hindistan ve Pakistan'da Ehl-i Kur'ân düşüncesi farklı isim ve çalışmalarla devam etmiştir.³⁰ Hindistan ve Pakistan'da Ehl-i Kur'ân düşüncesinin

20 Kur'âniyyun ekolünün ortaya çıkışına dair birçok neden zikredilmiştir. Bu konuda bk. M. Sharif İbrahimi, *Kur'âniyyun Ekolünün Tefsir Anlayışı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Konya: 2010), 15-18; Güven, *Kur'âniyyun Ekolü*, 387; İlahibahş, *el-Kur'âniyyun*, 24-26.

21 Abdülhamit Birişik, "Hint Alt-Kıtasında İslâm Araştırmalarının Dünü Bugünü: Kurumlar, İlmî Faaliyetler, Şahıslar, Eserler", *Divân: İlmî Araştırmalar*, 2004/2, 24; Mevdudi, *Sünnet'in Anayasal Niteliği*, 14.

22 İlahibahş, *el-Kur'âniyyun ve şübühâtühüm hevle's-sünne*, 23.

23 Abdülhamit Birişik, *Hint Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2019), 316.

24 Öztürk, *Çağdaş İslam Düşüncesi ve Kur'anlılık*, 188.

25 Mehmet S. Hatiboğlu, "Goldziher, Ignaz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 11 Temmuz 2020).

26 Murteza Bedir, "Schacht, Joseph", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 18 Eylül 2020).

27 Birişik, "Hint Alt-Kıtasında İslâm Araştırmalarının Dünü Bugünü", 24.

28 Birişik, *Hint Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, 300-301.

29 İlahibahş, *el-Kur'âniyyun*, 55.

30 Şahin Güven, "Kur'âniyyun Ekolü", 5.

önemli temsilcileri arasında Ahmedüddin Amritsarî (öl. 1936), Hafız Muhammed Eslem Cerâcpûrî (öl. 1955) İnâyetullah Han Maşrîkî (öl. 1963) ve Gulâm Ahmed Pervîz (öl. 1985)'i zikretmek mümkündür.³¹ Bu düşünce, "Haksâr hareketi" ve "Tulû'-i İslâm" isimleriyle farklı şekillerde devam etmiştir.³²

Aynı yıllarda başka devletlerde de benzer eğilimler ortaya çıkmıştır. Mısır'da Muhammed Abduh (öl. 1905) ve M. Reşîd Rızâ'nın (öl. 1935) Kur'an'a vurgu yapıp hadislere eleştirel açıdan bakmaları çağdaşlarını etkilemiştir.³³ Öte yandan Muhammed Tefvîk Sıdkî de *el-Menâr* dergisinde "*el-İslâm hüve'l-Kur'ân vahdeh*" adlı makalesi ile Kur'an'ın tek kaynak olduğunu ispatlamak istemiştir. Bu makalesinde Sünnet'i tamamen reddeden bir yaklaşım benimsemiştir.³⁴ Yazar bu çalışmasında Sünnet'in Kur'an gibi helal ve haram kılma yetkisinin olmadığını iddia etmiştir.³⁵ Ebû Reyve'nin "*Eğvâ' ale's-sünneti'l-Muhammediyye*", adlı çalışması da bu yönelişe örnek gösterilebilir. Yazar bu eserinde Sünnet'in sıhhatine şüpheyle yaklaşmıştır. Ahmet Subhî Mansûr da benzer eğilimlere sahip biri olarak zikredilebilir. "Ehlü'l-Kur'ân" adıyla bir site kuran Mansûr, Kur'an'ın beyan için yeterli olduğunu ve Sünnet'in bağlayıcı olmadığını iddia etmiştir. Aynı zamanda "*el-Kur'ân ve kefâ masdaran li't-teşrî'i'l-İslâm*" kitabının da yazarı Subhî Mansûr'a göre Hz. Peygamber'in görevi Kur'an'ı tebliğ etmekten ibarettir. Hz. Peygamber'in Kur'an'a muhalif davranıp Kur'an'da olmayan yeni hükümler getirmesi başkalarının uydurmasıdır. Ona göre bu düşünce aşırılık, zulüm ve terörizm kaynaklıdır.³⁶

Benzer eğilimler Osmanlı coğrafyasında ve Kuzey Afrika'da da görülmüştür. Ancak bunların Hint alt kıtasındaki gibi sistemli olmadığı ve devamlılık arz etmediği iddia edilmiştir.³⁷ Özellikle Türkiye'de bu düşünce, "Kur'an İslam'ı", "Kur'an'daki İslam", "Kur'an'daki din" gibi sloganik kavramlaştırmalarla gündeme taşınmıştır.³⁸

2. Âyetlerin Beyan Noktasında Yeterli Olduğu Meselesi

Sünnet'in hücciyetini kabul etmeyenlerin neredeyse ortak noktaları; Kur'an âyetlerinin beyan noktasında yeterli olduğunu iddia etmeleridir. Dolayısıyla bu durumda Sünnet'e ihtiyaç yoktur.³⁹ Kur'an'ı tek kaynak olarak görenler bunun doğal bir sonucu olarak Sünnet'in emir ve nehiyelerini dikkate almamışlar ve Kur'an perspektifinden hareketle dini yorumlamışlardır. Başka bir ifadeyle,

31 M. Sharif İbrahimi, "*Kur'âniyyun Ekolünün Tefsir Anlayışı*", 22-27.

32 Bu konuda bk. Birişik, "*Hint Alt-Kıtasında İslâm Araştırmalarının Dünü Bugünü*", 26.

33 Abdülhamit Birişik, "*Kur'âniyyûn, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 9 Temmuz 2020).

34 Birişik, "*Kur'âniyyûn*".

35 Muhammed Tefvîk Sıdkî, "*el-İslâm hüve'l-Kur'ân vahdeh*" *el-Menâr* 1338/1920, 517.

36 Mansûr, *el-Hisbe*, 55.

37 Birişik, "*Kur'âniyyûn*".

38 Kur'ancılık söylemleriyle ilgili bk. Öztürk, *Modern Döneme Özgü Bir Kur'an Tasavvuru*, 10.

39 Bu konuda bk. Mahmûd Ebû Reyve, *Eğvâ' ale's-sünneti'l-Muhammediyye* (Kahire: Dâru'l-Maârif, ts.), 370-379; Mansûr, *el-Hisbe*, 55.

Kur'âniyyûn ekolü, kendi akıllarını esas almışlardır. Oysa âyetleri bir usul çerçevesinde yorumlamak zorunluluktur. Aksi halde parçacı bir yaklaşımla yapılacak okumalar, Kur'ân'ın mesajının gölgelenmesine sebebiyet verecek ve bütünsel bir değerlendirme yapmayı zorlaştıracaktır. Bu sebeple âlimler umum-husus, mücmel- mübeyyen, zâhir gibi kavramlar geliştirerek âyetlerin doğru anlaşılmasına katkı sağlamıştır.

Kur'an'ı tek kaynak görenler bazı âyetlerin⁴⁰ zâhiri anlamından hareketle, Kur'an'ın beyan için yeterli olduğunu, Sünnet'in bağlayıcı olmadığı iddia etmiştir.⁴¹ Konumuzla ilgili âyetlerden biri şudur: "De ki: "Bana vahyedilende, murdar et veya akıtılmış kan yahut domuz eti -ki pisliğin kendisidir- ya da günah işlenerek Allah'tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka, yiyecek kimse için yasaklanmış bir şey bulamıyorum. Başkasına zarar vermemek ve sınırı aşmamak şartıyla, kim yemek zorunda kalırsa, bilsin ki Rabbin bağışlayan ve esirgeyendir."⁴² Bazıları haramların mezkûr âyette zikredilenlerle sınırlı olduğunu ifade etmiştir.⁴³ Ancak birçok âlim, mezkûr âyetin, haram kılınan bazı şeyleri zikrettiği görüşündedir. Begavî (öl. 516/1122) mezkûr âyetle ilgili şöyle der: "Âlimlerin çoğu haram kılınanların zikredilen bu şeylerle sınırlı olmadığını, bilakis burada zikredilenlerin haramlığının Kur'ân nassıyla belirtilmesinden ibaret olduğunu ifade etmiştir."⁴⁴ Begavî Sünnet'in birçok şeyi haram kıldığını ve Sünnet'le haram kılınan şeylere uymanın zorunlu olduğunu ifade eder.⁴⁵ Aslında Begavî'nin de belirttiği üzere İslâm fıkhiinde haram kılınan bazı şeyler Sünnet'le ifade edilmiştir. İbn Hazm da haram kılınan şeylerin mezkûr âyetle sınırlı kalamayacağını zira sadece bir nassın haram kılınan her şeyi zikredemeyeceğini konuyla ilgili başka âyet ve hadislerin de göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade eder. Sünnet'in de Kur'ân gibi vahiy olduğunu ve Hz. Peygamber'in Kur'ân dışında başka şeyleri de haram kıldığını, bunlara inanmanın zorunlu olduğunu ve aralarında bir teâruzun mümkün olmadığını açıklar.⁴⁶ Rivayetler mezkûr düşünceyi desteklemektedir. Rivayete göre bir adam İbn Ömer'e kirpiyi yemenin hükmünü sorar, İbn Ömer de En'âm 145. âyetini okur ve bunun caiz olduğunu belirtir. O esnada bir kişi, Ebû Hureyre'nin "Onun kötülerden bir kötülük olduğunu" rivayet ettiğini aktarır. İbn Ömer bunun üzerine "Şayet onu Peygamber demişse dediği gibidir."⁴⁷ cevabını verir. Görüldüğü üzere İbn Ömer âyetin yanında hadisi de İslam'ın teşri' kaynağı olarak değerlendirmiştir.

40 el- Mâide 5/92, 99; en-Nahl 16/35, 82; el-Hâkka 69/44-47 vd.

41 Mansûr, *el- Hisbe*, 55.

42 el-En'âm 6/145.

43 Hüseyin b. Mes'ûd b. Muhammed Ferrâ' Begavî, *Me'âlimü't-tenzil*, nşr, Abdürrezzâk Mehdi (Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsî'l-Arabi,1420), 2/166.

44 Begavî, *Me'âlimü't-tenzil*, 2/166.

45 Begavî, *Me'âlimü't-tenzil*, 2/166.

46 Ebû Muhammed Ali b, Ahmed Said el-Endelüsi el-Kurtubi İbn Hazm, *el-İhkâm fi usûli'l-ahkâm*, thk. Ahmet Şakir (Beyrut: Dârü'l-Âfâkî'l-cedide, 1979), 2/34-35.

47 Süyûtî, *ed-Dürü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr* (Beyrut: Dârü'l-fikr, ts.), 4/135.

Konumuzla ilgili bir diğer âyet Nahl 16/89. âyetidir: “*Bu kitabı sana her konuda açıklama getiren bir rehber, bir hidayet ve rahmet kaynağı, Allah’a gönülden bağlananlar için bir müjde olarak indirdik*”⁴⁸ Sünnet’in hücciyetini kabul etmeyenlerden bazıları sözü edilen âyetin her şeyi açıkladığını iddia etmiştir. Bu görüşü savunanlara göre Sünnet’e gerek yoktur.⁴⁹ Çekrâlevî mezkûr âyetten hareketle, Kur’an’ın mücmel, hadis kitaplarının mufassal olduğunu kabul etmez.⁵⁰ Ancak Çekrâlevî’nin iddia ettiğinin aksine Kur’an’da her şey apaçık bir şekilde ifade edilmemiştir. Namaz, zekat, hac gibi ibadetlerin ayrıntılarını bulmak mümkün değildir, Sünnet’te bulunması aslında Kur’an’ı teyit etmektedir. Aslında Zemahşerî’nin de ifade ettiği gibi Kur’an’ın Hz. Peygamber’e itaati emretmesi ve bazı şeylerin açıklanmasını Sünnet’e bırakması da bu beyandandır.⁵¹ Bu durumda âyetlerin yorumlanmasında hadisleri dikkate almamak eksik bir anlam çıkarmaya sebep olabilecektir. Dolayısıyla her şeyin açıklandığını ifade eden âyetler, bütünsel ele alınmalı ve atomik okumadan sakınılmalıdır.

Konumuzla ilgili bir diğer âyette En’âm 6/38. âyetidir: “*Yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve gökyüzünde iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa hepsi sizin gibi topluluklardır. Biz kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Nihayet (hepsi) toplanıp Rablerinin huzuruna getirileceklerdir.*”⁵² Bazıları bu âyetten hareketle Kur’an’ın her şeyi beyan ettiğini dolayısıyla da Sünnet’e ihtiyaç olmadığını iddia etmiştir.⁵³ Ancak âyetin bağlamı dikkate alındığında mezkûr iddianın güçlü olmadığı anlaşılmaktadır. Şayet sanıldığı gibi olsaydı, bu durumda Hz. Peygamber’i konu edinen ve ona tabi olmayı emreden âyetler olmazdı. Râzî’nin ifade ettiği üzere Kur’an aslî delilleri ele almıştır. İcmâ, haberü’l-âhâd, kıyas gibi deliller Kur’an nassıyla sabittir. Bu durumda bunların delâlet ettiği şeyler hakikatte Kur’an’dan alınmadır. Râzî bu gerçeği şöyle ifade eder: “Kur’an; icmâın, haberü’l-âhâd’ın, kıyasın hüccet olduğuna delâlet ettiğine göre bu üç yöntemle sabit olan hükümler, hakikatte Kur’an’la sabit olmuş gibidir.”⁵⁴

Kur’an’ı tek kaynak olarak görenlerin iddia ettiğinin aksine Kur’an, her şeyi beyan etmemektedir. Birçok mücmel ifade Sünnet tarafından açıklanmıştır. Öyle ki bazı âlimler Sünnet’in Kur’an’ın şerhi olduğunu ifade etmiştir.⁵⁵ Zira bir hayli mücmel âyet Sünnet ile anlaşılmıştır. Başka bir deyişle Sünnet birçok âyeti beyan etmiştir. Söz gelimi zekat, namaz gibi ibadetlerin ayrıntıları; hırsızlık ve zina gibi

48 en-Nahl 16/89.

49 Azamî, *Dirâsât fi’l-hadisî’n-nebeviyye ve tarihi tedvînihi*, 31.

50 Birışık, *Hint Altkitâsı Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, 328.

51 Ebü’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf’an hakâ’iki gavâmizî’t-tenzil* (Beirut: Dârü’l-Kitâbî’l-Arabî, 1407), 2/628.

52 el-En’âm 6/38.

53 Muhammed Tefîk Sidkî, “el-İslâm hüve’l-Kur’an vahdeh”, 516.

54 Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Râzî, *Mefâtihu’l-gayb. et-Tefsîru’l-kebir* (Beirut: Dâru İhyâ’i’t-türâsî’l-Arabî, 1420), 12/528.

55 Bu konuda bk. Abdurrahmân b. Ebî Bekr Celâlüddin es-Süyûtî, *Miftâhu’l-cenne fi’l-ihcâc bi’s-sünne*, nşr. Muhammed Münir ed-Dimîşkî (Kahire: Dârü’t-tıbâ’a el-müniriyye ts.), 19.

fiillerin cezaları Sünnet ile beyan edilmiştir. Kur'an'da hırsızlık yapanların elinin kesileceği ifade edilmesine rağmen kesilmeye konu olan miktar belirtilmemiştir. Aynı şekilde zina edenlerin de sopa cezasıyla cezalandırılacağı âm bir ifadeyle açıklanmış detaylara yer verilmemiştir. Sünnet bu hükümleri açıklamıştır. Buna göre Sünnet, hırsızlık cezasının uygulanması için nisâb miktarını şart koşarken, sopa cezasının da herkese uygulanmayacağına hükmetmiştir.⁵⁶ Ayrıca Kur'an'ın Sünnet'e işaret etmesi, bazı şeylerin Kur'an'da değinilmeyeceği şeklinde anlaşılabilir. Nitekim bazı âlimlere göre Resûlullah'ın hükmettiği tüm şeyler, emrettiği ve nehyettiği her şey Kur'an'ın hükümlerine ilave edilmelidir.⁵⁷ Şu âyette bu anlamı desteklemektedir: *"O Peygamber onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri de haram kılar."*⁵⁸ Bu durumda Sünnet'e uymak Kur'an'ın emirleriyle vücut bulmuştur. Kaldı ki Allah, birçok âyette Hz. Peygamber'e itaati kendisine yapılan itaatle denk tutmuştur.

Kur'an'ın zikretmediği pek çok hükmü hadislerde bulmak mümkündür. Şu rivayeti konumuzun anlaşılması açısından önemli görüyoruz. Bir baba zina eden oğlu hakkında Hz. Resûlullah'a, "Aramızda Allah'ın Kitabı ile hükmet" dediğinde Hz. Peygamber şöyle der: "Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki aranızda Allah'ın Kitabı ile hükmedeceğim." Ardından sopa ve sürgün cezasının uygulanmasını emreder. Kadını da itiraf etmesi sonucu recm cezasına çarptırır.⁵⁹ Vâhidî, mezkûr rivayet hakkında şöyle der: "Sopa ve recm cezası Allah Teâlâ'nın Kitabı'nda mevcut değildir. Bu durum Hz. Peygamber'in hükmettiği her şeyin Allah Teâlâ'nın Kitabı'nın aynısı (bağlayıcılık yönüyle) olduğunu göstermektedir."⁶⁰ Râzî, Vâhidî'nin bu değerlendirmelerini yerinde bulur. Zira *"O peygamberleri apaçık delillerle ve kutsal metinlerle gönderdik. İnsanlara indirdiklerimizi kendilerine açıklaman için ve (ola ki üzerinde) düşünürler diye sana da uyarıcı kitabı indirdik."*⁶¹ âyetinin, Hz. Peygamber'in açıkladığı her şeyin mezkûr âyetin kapsamına girdiğinin delili olduğunu söyler.⁶² Sünnet'in açıkladığı hükümler bunlarla sınırlı değildir. Sünnet'in açıkladığı birçok hüküm mevcuttur. Örneğin şu âyetler bazı şeylerin haram kılındığına işaret etmektedir: *"Allah size yalnızca murdar eti, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkasının adına kesilmiş olanı haram kıldı. Ama biri zorda kalırsa, haksızlığa sapmadıkça, sınırı aşmadıkça kendisine günah yoktur. Biliniz ki Allah bağışlayıcıdır, merhametlidir."*⁶³; *"Murdar hayvan, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilmiş, boğulmuş, vurularak öldürülmüş, yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanarak öldürülmüş hayvanlarla -henüz canı çıkmadan yetişip kestiklerinizin dışında- yırtıcıların yediği hayvanlar, dikili taşlar önünde boğazlanmış hayvanlar*

56 Şâfiî, *er-Risâle*, 1/222.

57 Şâtîbî, *el-Muvâfakât*, 4/322.

58 el-A'râf 7/157.

59 Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 12/528.

60 Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 12/528.

61 en-Nahl 16/44.

62 Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 12/528.

63 el-Bakara 2/173.

ve fal oklarıyla paylaşmanız size haram kılındı.”⁶⁴ Ancak Hz. Peygamber mezkûr âyetlerin zikrettikleriyle beraber başka şeylerin de haram kılındığını ifade etmiştir. İbn Abbas’ın rivayetine göre Hz. Peygamber, “Azı dışı olan her yırtıcı hayvanın ve pençesiyle avlanan her yırtıcı kuşun yenilmesini nehyetti.”⁶⁵ İster bu rivayetten hareketle ‘onun bazı şeyleri haram kılma yetkisi olduğu’ ifade edilsin ister ‘Hz. Peygamber sadece Allah Teâlâ’nın haram kıldığı bazı şeyleri beyan etti’⁶⁶ densin bizim açımızdan bir sorun yoktur. Zira her iki ihtimalde de bu kısımların haramlığı Hz. Resûlullah’ın ifadeleriyle sabit olmuştur. Aynı şekilde Hz. Peygamber, “... Bunların dışında kalanlar ise, iffetli yaşamak ve zina etmemek şartıyla mallarınızla istemeniz size helâl kılındı.”⁶⁷ âyetinde zikredilen kişiler haricinde “Bir kadın halasıyla yahut teyzesiyle beraber (bir erkekle) nikahlanamaz.”⁶⁸ sözüyle evlenilmesi haram kişileri belirtmiştir. Bu iki örnek Hz. Resûlullah’ın Kur’an’ın anlaşılmasındaki önemini göstermektedir. Kurtubî (öl. 671/1273) bazı kişilerin Hz. Peygamber’in evlenilmesi haram kişilerle ilgili hükmünü âyetten çıkarma gayreti içerisinde olduğunu belirterek bu girişimleri doğru bulmaz. Kur’an ve Sünnet’in birbirini tamamladığını, Sünnet’in Kur’an’da hükmü olmayan bazı şeyleri açıkladığını belirtir.⁶⁹ Kurtubî’nin bu yaklaşımı aynı zamanda tefsir ilminde dikkate almamız gereken bazı gerçekleri de hatırlatmaktadır. Söz gelimi Sünnet’i bağlayıcı görmeyen bir kimsenin onun belirttiği haramlarla muamelesi nasıl olacaktır veya böyle bir kimsenin hadisleri ihmal edip Kur’an’la iktifâ ederek bütünsel bir mana yakalaması ne derece mümkün olacaktır yahut böyle biri, sahâbiler gibi dini anlayış sahibi olabilecek midir? Zira zikredileceği üzere sahâbiler itaat konusunda Kuran ve Sünnet arasında bir ayırım yapmamışlardır.⁷⁰ Bu bağlamda meselenin nasıl ele alınacağı önem arz etmektedir. Şayet Kur’an ve Sünnet birbirine zıt iki kaynak olarak görülürse çelişkiler arttıkça artacaktır. Ama Sünnet’in aslında Kur’an’ın tefsiri ve açıklayıcısı olduğu kabul edilirse bütünsel bir yaklaşım mümkün olabilecektir.

3. Hicrî Birinci Asırda Sünnet’in Bağlayıcılığı Meselesi

Kur’an’ı tek kaynak olarak görenler Sünnet’e gerek olmadığından hareketle Kur’an’ı akıllarınca yorumlamışlardır. Zira onlara göre “yeterli düzeyde Arapçabilmisi Kur’an’ı doğru şekilde anlayıp yorumlamaya kafidir”⁷¹ Ancak bu değerlendirme, gerçeği yansıtmamaktadır. Zira Hz. Peygamber’in hayatı iyice irdelendiği takdirde

64 el-Mâide 5/3.

65 Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi'uş-Şaâhîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâ'it-türâsî'l-Arabî, ts.), “Sayd”, 3.

66 Mehmet Erdoğan, “Hz. Peygamber’in Helal-Haram Koyma Yetkisi”, *Kur’an Sünnet İlişkisi Kur’an’da Risâlet ve Sünnet’in Teşriî Değeri*, ed. Bünyamin Erul (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2020), 357.

67 en-Nisâ 4/24.

68 Müslim, “Nikâh”, 4.

69 Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'an*, Ahmed el-Berdûni-İbrâhim Ettafeyyîş (Kahire: Dârü'l-kütübî'l-Misriyye, 1964/1384), 5/124.

70 Kattân, *Târihu't-teşri'i'l-İslâmî*, 74.

71 Kur’ancılık söylemleriyle ilgili bk. Öztürk, *Çağdaş İslam Düşüncesi ve Kur’ancılık*, 189.

onun vahyi sadece aktarmakla iktifâ etmediği, bilakis mücmel bazı âyetleri açıkladığı, mutlak âyetleri takyid ettiği anlaşılmaktadır.⁷² Rivayetlere göre Hz. Peygamber'in huzurunda tarla sulama konusunda anlaşamayan İbn Zübeyr ile ensardan bir sahâbî arasında tartışma yaşanır. Hz. Peygamber Zübeyr'e ekinlerini önce sulamasını ardından da suyu komşusuna salıvermesini emreder. Ancak diğer sahâbî, Hz. Peygamber'e Zübeyr'in amcasının oğlu olduğu için böyle bir karar verdiğini söyleyerek itiraz eder. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in yüzü kızarır. Rivayete göre "*Hayır, Rabbine ant olsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın onu kabullenmedikçe ve boyun eğip teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar.*"⁷³ âyeti bu olay üzerine inmiştir.⁷⁴ Görüldüğü üzere Kur'ân, Hz. Peygamber'in mezkûr hükmüne -Kur'an'da olmadığı halde- uyulmasını emretmiştir.⁷⁵ Mezkûr rivayet, sahâbe döneminde Hz. Peygamber'in uygulamalarının Kur'an'daki varlığının sorgulanmadığına işaret etmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in hükmüne itiraz edenlerin şiddetli bir şekilde eleştirildiğini göstermektedir.⁷⁶ Nitekim Hz. Peygamber kendisini konu edinen âyetlerden hareketle, "Kim bana itaat ederse Allah'a itaat etmiştir. Bana isyan eden Allah'a isyan etmiştir"⁷⁷ buyurarak emir ve yasaklarının bağlayıcı bir yönü olduğuna işaret etmiştir. Hz. Peygamber'in "Ümmetime zor geleceğini bilmeseydim, her abdestte misvak kullanmalarını emrederdim"⁷⁸ hadisi de bu minvalde anlaşılabilir. Zira Hz. Resûlullah, emrettiği şeylerin uygulanmasının farz olduğunu bildiğinden zorluk olmasın diye misvakı emretmemiştir.⁷⁹ Bu hadis, Hz. Peygamber'in kendisine verilen teşri' konumunun farkında olduğunun delillerindendir. Şayet Allah tarafından Hz. Peygamber'e böyle bir yetki verilmeseydi, Kur'an'da olmayan hükümleri talep etmezdi. Öyle ki Sünnet'in bağlayıcılığı noktasında şüphe içerisinde olanları eleştirmekle kalmamış, Sünnet'i bağlayıcı görmeyenlere karşı Müslümanların uyanık davranmaları noktasında çağrı yapmıştır. Şu rivayet buna işaret etmektedir: "İçinizden birinizi -koltuğuna yaslanmış bir şekilde- benim emrettiğim yahut nehyettim bir konudaki buyruklarım kendisine ulaştığında 'bilmiyorum, Allah'ın Kitabı'nda bulduğumuza tabi oluruz' derken bulmayayım!"⁸⁰ Mezkûr hadis, Kur'an ve Sünnet arasında -bağlayıcılık açısından- bir ayırımı gidilmesinin doğru olmadığını ifade etmektedir. Öyle ki hadisteki sert ifadeler bu işin ictihada açık olmadığını belirtmektedir. Nitekim Şâfiî, mezkûr hadis hakkında şöyle der: "Allah'ın

72 Muhammed Matr ez-Zehrevânî, *Tedvinü's-Sünne en-Nebeviyye* (Riyâd: Darü'l-minhac, 1426), 25.

73 en-Nisâ 4/65.

74 Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Şâhih*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavkî'n-Necât, 1422/2001), "Tefsirü'l-Kur'ân", 59.

75 Bu konuda bk. Süyûtî, *Miftâhu'l-cenne fi'l-ihcâc bi's-sünne*. 11-12.

76 Bu konuda bk. Süyûtî, *Miftâhu'l-cenne fi'l-ihcâc bi's-sünne*. 11-12; Buhârî, "Savm", 27; Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbâr et-Temîmî el-Mervezî es-Sem'ânî, *Kavât'u'l-edille fi'l-usûl*, thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail eş-Şâfiî (Beyrut: Darü'l-kütübü'l-İlmiyye, 1999), 1/57; Şâtîbî, *el-Muvâfakât*, 4/183.

77 Müslim, "İmâre", 8.

78 Buhârî, "Savm", 27.

79 Sem'ânî, *Kavât'u'l-edille fi'l-usûl*, 1/57.

80 Ebû Dâvûd, "Sünnet", 6.

Resûlü, -Allah'ın kendisine itaati farz kılması sebebiyle- insanlara emrettiklerini reddetmemeleri noktasında sert davrandı.⁸¹ Şâfiî'nin bu yorumu konumuz açısından önemlidir. Çünkü Hz. Peygamber'e itaatin dayanak noktası âyetler olduğu anlaşılmaktadır. Ona itaati emreden, onun emir ve nehiyelerine uymanın zorunlu olduğunu belirten mütevâtir hadisler ise⁸², Hz. Resûlullah'a itaat etmeyi emreden âyetleri teyit etmektedir.⁸³ Nitekim Şâfiî şöyle demiştir: "Peygamber, hükmettiği her şeyi Kur'an'dan anlamıştır."⁸⁴ Bu sebeple Hz. Peygamber, "Dikkat edin! Burada bulunanlar (duyduklarını) bulunmayanlara da ulaştırın"⁸⁵ ifadesi ile Sünnet'in ihmal edilmemesi gerektiğinin altını çizmiştir. Zira Hz. Resûlullah'ın sözleri bağlayıcı olmasaydı böyle bir şeyi sahâbeden talep etmezdi.⁸⁶ Nitekim o esnada Hz. Peygamber'in sözlerine şahit olanlar duyduklarını aktarmışlardır.

Öte yandan Hz. Peygamber'in Sünnet konusundaki hassasiyetlerinin sahâbeye yansıdığı görülmektedir. Sahâbilerin Hz. Peygamber'in emir ve yasalarını bağlayıcı gördüklerine dair pek çok rivayete rastlamak mümkündür.⁸⁷ Herhangi bir sahâbînin Kur'an'da olmayan bir meseleyle ilgili onun hükmüne karşı, "Bu senin görüşüdür; Kur'an bize yeter" şeklinde bir itirazın varlığı bize ulaşmamıştır. Bilakis Sünnet'i bağlayıcı görmüşlerdir. Bu nedenle çözemedikleri bir meseleyle karşılaştıklarında bunu Hz. Peygamber'e götürüyorlardı. Sahâbe dönemi bunun örnekleriyle doludur. Sahâbiler onun emir ve nehiyelerine sadece hayatta iken değil; vefat ettikten sonra da uymuşlardır. Bunun en büyük delili dört halifenin Sünnet'i dinin ikinci kaynağı olarak görmeleridir.⁸⁸

Dolayısıyla sahâbilerin İslâm anlayışı, Hz. Peygamber'in yorumlarıyla vücut bulmuştur. Başka bir deyişle her bir sahâbînin Kur'an anlayışı, Hz. Peygamber'in uygulamalarıyla, yaşantısıyla, beyanlarıyla beraber şekillenmiştir. Bunun böyle olması gayet tabiidir. Zira "Allah ile kullar arasında elçilik yapması nedeniyle olağanüstü bir ayrıcalık kazanan bir insanın din namına ortaya koyduğu hususların âyetler gibi kabul edilip tasdik edilmesinden daha doğal bir şey olamazdı."⁸⁹ Dolayısıyla iddia edildiği gibi hicrî birinci asırdaki ruh sadece Kur'an'la inşa edilmemişti.⁹⁰ Bilakis Kur'an- Sünnet bütünlüğü sahâbe düşüncesini beraber

81 Şâfiî, *er-Risâle* 1/225.

82 Nürettin İtr, *Menhecü'n-nakd fi 'ulûmi'l-hadis* (Dmaşk: Dârü'l-fikr, 1988), 23.

83 Hz. Resûlullah'ın açık bir şekilde kendisine itaatin Allah'a itaat olduğunu söylemesinin dayanağının âyetler olduğu kanaatindeyiz. Âyetler kendisine itaat etmeyi emretmektedir. Yoksa Hz. Peygamber'in Allah'ın câiz görmediği itaat yetkisini kendisine nispet etmesi düşünülemez. Hz. Peygamber'in Kur'an'ın "*Şayet o bize yalan uydurursa onu şah damarından yakalarız*." gibi sert ifadelerine rağmen Allah'ın izni olmadan dinî konularda konuşmasını imkân dahilinde görmüyoruz.

84 İbn Keşir İsmail b. Ömer Kureşi, *Tefsîrül-Kur'âni'l-azim*, nşr, Muhammed Hüseyin Şemsüddin (Beirut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1419), 1/28.

85 Buhârî, "İlim", 38.

86 Süyûtî, *Miftâhu'l-cenne fi'l-ihcâc bi's-sünne*. 4-5.

87 Sem'ânî, *Kavâti'ul-edille fi'l-usûl*, 1/57.

88 Kattân, *Târîhu't-teşri'i'l-İslâmî*, 189.

89 Enbiya Yıldırım, "İslâm'ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri", *Kutlu Doğum Sempozyumu 2001., 2003*, 155.

90 Bu konuda bk. Ebû Reyve, *Eğvâ' ale's-sünneti'l-Muhammediyye*, 379.

şekillendirmiştir. Hicrî birinci asır iyice incelendiğinde Kur'an'la iktifâ edilmediği, Hz. Peygamber'in hadislerinin de başvuru kaynağı olduğu anlaşılmaktadır.⁹¹ Her inen âyet, Hz. Peygamber'in hadisleriyle, yaşantısıyla, uygulamalarıyla somutlaşmış ve anlaşılır hale gelmiştir. Zikredeceğimiz şu örnek buna işaret etmektedir. Avn b. Ebî Cüheyfe şöyle der: "Babamın hacamat yapan (bir köle) satın aldığını gördüm. Babam hacamat aletlerinin kırılmasını emretti ve o (aletler) kırıldı. Bunun sebebini sordum, 'Allah'ın Elçisi (s.a.v.) köpeğin ve kanın ücretini, cariye kazandığını yasakladı. Dövme yapana, dövme yaptırana, faiz yiyene, faiz yedirene ve resim yapana lanet etti', dedi."⁹² Anlaşıldığı üzere Kur'an'ın değinmediği bazı hükümleri Hz. Peygamber sahâbeye yasaklamış ve onlar da buna itaat etmişlerdir. Başka bir ifadeyle Hz. Peygamber'in evlilik, boşanma, alışveriş, davalar vb. uygulamaları, emir ve yasakları toplumun her ferdi tarafından uygulandı.⁹³ Dolayısıyla yaşamın merkezini Kur'an ve Sünnet şekillendirdi.

Şu örnekler de sahâbîlerin Hz. Peygamber'e yaklaşım biçimlerine dair fikir vermektedir:

1. Sahâbî İmrân b. Husayn (öl. 52/672) arkadaşlarıyla sohbet ederken bir kişi İmrân'a, "Bize sadece Kur'an'dan konuş, der. (İmrân) 'yaklaş', der. O da yaklaşır. Ardından şöyle der: Şayet sen ve arkadaşların Kur'an'a bakmakla görevlendirilseniz, öğlen ve ikinci namazlarının dört rekât olduğunu ve akşam namazının da üç (rekât) olup, ilk iki rekâtında (Kur'an'ın) sesli okunacağını görür müydünüz? Şayet sen ve arkadaşların Kur'an'a bakmakla sorumlu tutulsaydınız, Kabe'yi yedi defa tavaf etmeyi ve Safâ ile Merve arasında tavaf etmeyi bulur muydunuz? Sonra şöyle dedi: Ey kavmim! Bizden alın. Allah'a ant olsun ki şayet yapmazsanız kesinlikle dalâlete düşersiniz."⁹⁴ İmrân b. Husayn'ın bu sözleri, sahâbîlerin Hz. Peygamber'in konumuna dair yaklaşım biçimlerini açık bir şekilde resmetmektedir. Mezkûr sözler, Kur'an âyetlerinin her şeyi açıklamadığına bilakis Sünnet'in Kur'an'da olmayan bazı meseleleri ele aldığına işaret etmektedir. Zira İmrân'ın zikrettiği ibadetler, Hz. Peygamber'in uygulamaları olmadan yerine getirmek mümkün değildir. Ayrıca mezkûr rivayet, Sünnet'in bağlayıcılığına vurgu yapılma ihtiyacının sahâbe dönemine rastlanıldığına işaret etmektedir. Rivayetlere bakıldığında sahâbe döneminde Sünnet'in bağlayıcılığına dair kimi şahısların bazı sorularına, çıkmazlarına sahâbîler tarafından (İmrân b. Husayn, İbn Ömer vd.) cevap verildiği görülmektedir. Bu dönem için söylenilecek şey; çok nadir olsa da Sünnet'in konumu noktasında bazı şahısların çıkmazlarına cevap aradıkları ve bunun sahâbe tarafından giderilmeye çalışıldığıdır.⁹⁵ Başka bir ifadeyle bu dönemde Sünnet'in teşri' yönünü göz önünde bulundurmaman

91 Süyûtî, *Miftâhu'l-cenne fi'l-ihticâc bi's-sünne*, 30-35.

92 Buhârî, "Büyü", 113.

93 Mevdudî, *Sünnet'in Anayasal Niteliği*, 33.

94 Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Bağdâdî, *el-Kifâye fi 'ilmi'r-rivâye*, thk, Ebu Abdullah es-Sürekî, İbrahim Hamdi el-Medenî (Medine: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts.), 15.

95 Çalışmamızda bunun örneklerine yer verilmiştir.

kimseler mevcuttu.⁹⁶ Ancak sahâbe döneminde çok nadir de olsa Sünnet'in hücciyetine dair görülen bazı çıkmazlar kolektif bir yönelişi temsil etmiyordu. Bilakis bunlar ferdî tutumlar olduğu anlaşılmaktadır.⁹⁷

2. Hz. Ömer'in kadı Şüreyh'e yazdığı mektuptaki şu ifadeler: "Şayet sana bir mesele gelirse Allah'ın Kitabı'ndaki ile hükmet. Allah'ın Kitabı'nda olmayan bir mesele ile karşılaşırsan Resûlullah'ın hükmettiği gibi hükmet..."⁹⁸ Ve bazı sahâbilerin bu minvaldeki açıklamaları⁹⁹ onların Sünnet anlayışlarını ve Sünnet'in konumunu apaçık yansıtmaktadır. Özellikle Hz. Ömer'in konuyla ilgili ifadeleri bizim için ayrı bir önemi vardır. Zira bilindiği üzere Hz. Ömer, İslâm toplumuna uzun yıllar halifelik yapmış önemli bir isimdir. Şüreyh'e hatırlattığı bu yöntemi, kendisinin dikkate almadığı düşünülemez. Nitekim dört halifenin Sünnet'le amel ettiğini gösteren birçok örnek mevcuttur.¹⁰⁰

3. Rivayetlere göre biri, İbn Ömer'e yolcu olmayanların ve korku namazını Kur'an'da bulduklarını ama yolcu namazını bulamadıklarını sorar. Bunun üzerine İbn Ömer şöyle der: "Ey kardeşimin oğlu! Allah bize Muhammed'i (s.a.v) gönderdi. Biz bir şey bilmiyorduk. Bizler Muhammed'in (s.a.v) yaptıklarını görüp yaptık" der.¹⁰¹ Rivayetten anlaşıldığı üzere İbn Ömer, Sünnet'in detaylandığı yolcu namazının hükmüyle Kur'an'ın hükümleri arasında bir ayırımı gitmemiştir. Ayrıca bu rivayette soru soran kişinin tüm meseleleri Kur'an'dan hareketle tespit etmek istediğine işaret etmektedir.¹⁰² İbn Ömer'in yolcu namazının Sünnet'le beyan edildiğini ifade etmesi bu açıdan anlamlıdır.

4. Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ebû Bekir halife olmuş ve Fâtıma annemiz Peygamberimizin mirasından pay almak için Hz. Ebû Bekir'e başvurmuştur. Hz. Ebû Bekir de buna karşı çıkmış ve "Biz miras bırakmayız; bıraktığımız sadakadır."¹⁰³ hadisinden hareketle Hz. Fâtıma'ya bir şey vermemiştir. Böylece Hz. Ebû Bekir, Kur'an'da olmayan ama Hz. Peygamber'in hüküm koyduğu bir meseleyi tatbik etmiştir. Aslında bu rivayet, sahâbilerin Hz. Peygamber'in hadislerini uyguladıklarının delillerindedir. Nitekim sahâbiler, itaat noktasında Kur'an'ın emirleri ile Hz. Peygamber'in emirleri arasında bir ayırımı gitmemişlerdir.¹⁰⁴

Ancak şunu da belirtmek isteriz ki, Hz. Peygamber'in muhataplarıyla olan ilişkisi kendisine verilen görevi tatbik etme üzerine kuruluydu. Akidevî konularda

96 Azamî, *Dirâsât fî'l-hadisî'n-nebeviyye ve tarihi tedvînihi*, 21.

97 Ekinci, *Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet*, 164; İlahibahş, *el-Kur'âniyyûn*, 97.

98 Şâtîbî, *el-Muvâfakât*, 4/306.

99 Bu konuda bk. Süyûtî, *Miftâhu'l-cenne fî'l-ihticâc bi's-sünne*, 20-35; Şâtîbî, *el-Muvâfakât*, 4/298-310.

100 Bu konuda bk. Süyûtî, *Miftâhu'l-cenne fî'l-ihticâc bi's-sünne*, 19-29.

101 Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî İmam Mâlik, *el-Muvatta'*, Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsî'l-Arabî, 1985/1406), "Kasrû's-salât", 2.

102 Azamî, *Dirâsât fî'l-hadisî'n-nebeviyye ve tarihi tedvînihi*, 21.

103 Müslim, "Cihâd", 16.

104 Kattân, *Târihu't-teşrî'i'l-İslâmî*, 74.

hiçbir şekilde kendisine ilâhî bir konum vermemiş ve sahâbiler de bu şekilde kendisini konumlandırmamıştır.

4. Hicrî Birinci Asırda Sünnet'e Bağlılığın Kur'an'ın Bir Emri Olarak Telakki Edilmesi

Kur'an'ın birçok âyeti Hz. Peygamber'e itaati emretmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır:

"Peygamber size ne vermişse onu alın ve size neyi yasaklamışsa ondan kaçının."¹⁰⁵; "Hayır, Rabbine ant olsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiği hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın onu kabullenmedikçe ve boyun eğip teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar."¹⁰⁶; "Resûlullah'a itaat eden Allah'a itaat etmiş olur, yüz çevirenlere gelince seni onlara bekçi olarak göndermedik."¹⁰⁷; "Aralarındaki anlaşmazlıkları çözüme bağlasın diye Allah'a ve resulüne çağrıldıklarında müminlerin sözü, "Dinledik ve boyun eğdik" demekten ibarettir. İşte kurtuluşa erenler de bunlardır!"¹⁰⁸; "Onun emrine aykırı davrananlar başlarına ya bir belânın gelmesinden yahut can yakan bir cezaya çarpılmaktan korksunlar!"¹⁰⁹; "De ki: "Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir."¹¹⁰ "De ki: "Allah'a ve resule itaat edin." Eğer yüz çevirirlerse bilsinler ki Allah kâfirleri sevmez."¹¹¹; "Bir mümin erkek veya bir mümin kadının, Allah ve resulü bir emir ve hüküm verdiklerinde artık işlerinde bundan başkasını seçme hakları olamaz. Allah'ın ve resulünün emrine itaat etmeyenler doğru yoldan açıkça sapmışlardır."¹¹²; "Allah'a itaat edin, peygambere de itaat edin ve tedbirli olun. Eğer yüz çevirirseniz bilin ki elçimizin görevi açık biçimde tebliğ etmektir."¹¹³

Sahâbilerin Hz. Peygamber'e itaat etmelerinde mezkûr âyetlerin ona itaat edilmesini emretmesinin rolü büyüktür.¹¹⁴ Bu durum sadece hadislerdeki itaat vurgusuyla açıklanamaz. Elbette Hz. Peygamber'e itaati emreden hadislerin sahâbe anlayışında bir karşılığı olmuştur. Ancak ona mutlak itaat, başlangıçta âyetlerle bağlayıcı kılındığı kanaatindeyiz. Ona itaati emreden hadisler ise Kur'an'ı teyit etmektedir. Dolayısıyla ona itaati emreden delâleti kat'î âyetlerin varlığı Hz. Peygamber'in ve sahâbilerin bakış açısını şekillendirmiştir. Rivayetlere göre Hz. Peygamber sahâbîlere şöyle demiştir: "Ey insanlar! Benim size gönderilmiş bir Elçi olduğumu biliyor musunuz? (Sahâbe) 'Evet, biz senin Allah'ın Elçi'si olduğuna

105 el-Haşr, 7/59

106 en-Nisâ 4/65.

107 en-Nisâ 4/80.

108 en-Nür 51/63.

109 en-Nür 24/63.

110 Âl-i İmrân 3/31.

111 Âl-i İmrân 3/32.

112 el-Ahzâb 33/36.

113 el-Mâide 5/92.

114 Kattân, *Târîhu't-teşrî'î'l-İslâmî*, 36.

şahitlik ederiz', dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle dedi: 'Allah'ın Kitabı'nda bana itaat eden Allah'a itaat etmiştir (hükümünü) biliyor musunuz?' Sahâbiler 'Evet, şahitlik ederiz ki sana itaat eden Allah'a itaat etmiştir. Allah'a itaat sana itaattir', dediler. Hz. Peygamber 'Bana itaat, Allah'a itaattir. Emirlerinize itaat, bana itaattir. Emirlerinize itaat edin. Oturarak namaz kıldıklarında siz de oturarak kılın', dedi.¹¹⁵ Bu rivayetten de anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber, âyetlerden hareketle Sünnet'in bağlayıcılığına vurgu yapmıştır. Nitekim sahâbiler de Hz. Peygamber'e itaati Kur'an'ın bir emri olarak telakki etmişlerdir. Bunu destekleyen birçok rivayet mevcuttur. Söz gelimi Haşr 7. âyeti buna örnektir. "*Allah'ın beldeler halkından alıp Resûlü'ne fey' olarak verdikleri, Allah'a, Peygamber'e, yakınlarla, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir; içinizden sadece zenginler arasında dönüp dolaşan bir şey olmasın diye böyle hükmedilmiştir. Peygamber size ne vermişse onu alın ve size neyi yasaklamışsa ondan kaçının. Allah'a karşı saygısızlık etmekten sakının. Kuşkusuz Allah cezalandırmada çok çetindir.*"¹¹⁶ Âyetten de anlaşıldığı üzere konu ganimet paylaşımıyla ilgilidir. Ancak her ne kadar âyet ganimet konusuyla ilgili olsa da âyet âm olarak tefsir edilmiştir.¹¹⁷ Mezkûr âyet, Hz. Peygamber'e hüküm koyma, emretme ve nehyetme konularında meşru bir otorite vermiştir.¹¹⁸

Birçok sahâbinin de âyeti bu bağlamda değerlendirdiklerini gösteren rivayetler mevcuttur. Şu rivayet konunun iyi anlaşılması açısından önemlidir. Rivayetlere göre İbn Mes'ûd şöyle der: "Dövme yapanlara ve yaptırarlara, yüzünden kıl yolan ve yolduranlara, güzellik için dişlerinin arasını seyrekletiren ve yaratılışlarını değiştiren kadınlara Allah lanet etmiştir." İbn Mes'ûd'un bu sözleri, Kur'an okuyan, Benî Esed kabilesinden Ümmü Ya'kûb adında bir kadına ulaşır. (İbn Mes'ûd'un) yanına gelir ve şöyle der: "Bana senden ulaşan şu söz de nedir? Dövme yapanlara/ yaptırarlara, kaşından/yüzünden kıl yolan/yolduranlara, dişlerinin arasını seyrekletiren ve yaratılışlarını değiştiren kadınlara lanet etmişsin Abdullah, 'Resûlullah'ın lanet ettiğine ben neden lanet etmeyeyim, o Allah'ın Kitabı'ndadır", der. Kadın, 'Ben iki kapak arasındaki Mushafı okudum ve senin dediklerinden bir şey bulmadım', der. Bunun üzerine İbn Mes'ûd 'Şayet okusaydın bulurdun, Allah 'Resûl size ne vermişse onu alın' dedi', der.¹¹⁹ Öyle anlaşılıyor ki, İbn Mes'ûd'un kadına Hz. Resûlullah'ın hadislerini değil de; âyetleri referans göstermesi ve âyetlerden hareketle Hz. Peygamber'in teşri' yönüne vurgu yapması, Sünnet'e itaatin dayanak noktasının Kur'an olduğunu belirtmek içindir.¹²⁰ Şâtîbî (öl. 790/1388), İbn Mes'ûd'un bu sözle ilgili bir değerlendirmede bulunur. Ona göre İbn Mes'ûd'un "o Allah'ın Kitabı'ndadır" deyip Haşr 7.âyetini okuması ve konuyla

115 Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, nşr. nşr. Şuayb el-Arnaût (b.y.: Müessesetü'r-risâle, 1421/2001.), 9,490 (No. 5679).

116 el-Haşr, 7/59.

117 Begavî, *Me'âlimü't-tenzil*, 5/57.

118 Muhammed Tâkî Osmânî, *Sünnet'in Değeri ve Bağlayıcılığı*, çev. Mehmet Özşenel (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları 2019), 50.

119 Müslim, "Libâs", 33.

120 Bu konuda bk. Süyûtî, *Miftâhu'l-cenne fi'l-ihcâc bi's-sünne*. 19.

doğrudan ilintili *"Allah'ın yarattığını değiştirmelerini emredeceğim."*¹²¹ âyetini zikretmemesi, mezkûr âyetin tüm Sünnet'i kapsadığını göstermesi içindir.¹²² Bu durumda İbn Mes'ûd'a göre Sünnet'le amel Kur'an'la ameldir.¹²³ Şu örnekte bu minvaldedir. Abdurrahman b. Zeyd ihramlı kimsenin elbise giydiğini görür, adama *"elbiseni çıkar"* der. Adam, *"elbisemi çıkarmamı gerektirecek Kur'an'dan bir âyet getir"* deyince şu âyeti okur: *"Elçi size neyi verirse onu alın."*¹²⁴

Rivayete göre İbn Abbas şöyle demiştir: *"Allah size; 'Resûl size ne verdiyse alın; neyden sakındırıysa bırakın' demedi mi?"* (Muhataplar) 'evet' dediler. İbn Abbas, Allah; 'Allah ve Resûlü bir mümin ve mümine için herhangi bir konuda hüküm verirse onların buna uyması dışında seçenekleri yoktur', demiyor mu? Ben şahadet ederim ki Resûlullah hantemi, dübbâi, nakîri ve müzeffeti¹²⁵ nehyetti.¹²⁶ İbn Abbas'ın ifadelerine baktığımızda Hz. Peygamber'in hüküm koyucu yönüne işaret ettiğini görmekteyiz. Öyle ki meseleyi teorik olarak ele almakla sınırlı kalmamış aynı zamanda Sünnet'in haram kıldığı bazı şeyleri zikretmiş ve bunu Hz. Peygamber'e itaati emreden âyetlerle ilişkilendirmiştir. Zira belirttiği haramlar, Kur'an'da olmayan hükümlerdir. Zikrettiğimiz rivayetlerden anlaşıldığı üzere sahâbîler Hz. Resûlullah'ın yaptıklarını bağlayıcı görmüşler ve bu durumu Kur'an'a dayandırmışlardır. Ayrıca mezkûr rivayetleri, Hz. Peygamber'e itaatin Kur'anî referansla şekillendiğini gösterme çabaları olarak yorumluyoruz.

Sahâbîlerin Sünnet'in bağlayıcılığına delil olarak ele aldığı âyetlerden biri de şudur. *"Bir mümin erkek veya bir mümin kadının, Allah ve Resûlü bir emir ve hüküm verdiklerinde artık işlerinde bundan başkasını seçme hakları olamaz. Allah'ın ve Resûlü'nün emrine itaat etmeyenler doğru yoldan açıkça sapmışlardır."*¹²⁷ Rivayetlere göre İbn Abbas, Tâvûs'a ikinci sonrası devamlı kıldığı iki rekat namazı kılmaması gerektiğini, Resûlullah'ın ikinci namazı sonrası namaz kılmayı nehyettiğini söylemiştir.¹²⁸ Hz. Peygamber'e uymayı da mezkûr âyetle gerekçelendirmiştir.¹²⁹ Kur'an'ın tercümanı İbn Abbas'ın bu tavrı mezkûr âyetin, Hz. Peygamber'e mutlak itaati emrettiğini anlamasından başka bir şey değildir. Zira İbn Abbas, âyetin umumuyla amel etmiştir. İmam Taberî de (öl. 310) bu âyetten hareketle Allah ve Resûlü'nün hükmüne uyma dışında Müslümanlara başka bir seçenek bırakılmadığını belirtmiştir.¹³⁰

121 en-Nisâ 4/119.

122 Şâtîbî, *el-Muvâfakât*, 4/341.

123 Mustafa es-Sibâî, *es-Sünne ve mekânatiühâ fi't-teşri'ül-İslâmî* (Beyrut: el-Mektebetül-İslami, 1982), 1/385.

124 Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'an*, 1/37.

125 Hantem, topraktan yapılmış çömlek demektir. Dübbâ, kuru kabaktan yapılmış kaptır. Nakîr, hurma kütüğünden yapılmış testi demektir. Müzeffet ise ziftle sıvanmış kap demektir. Bu konuda bk. Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Müri en-Nevevî, *el-Minhâc fi Şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc* (Beyrut: Dâru l-hyâi't-türâsî'l-Arabî, 1392), 1/185.

126 Süyûtî, *ed-Dürü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*, 8/104; İbn Kesîr *Tefsîrül-Kur'ân'l-'azim*, 8/68.

127 el-Ahzâb 33/36.

128 Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'an*, 1/37.

129 el-Ahzâb 33/36.

130 Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî, *Câmi'u'l-be'yân 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Kahire: Müessesetü'r-risâle, 1420/2000), 20/271.

Hicrî birinci asırda görülen bu yaklaşımın benzerini sonraki dönemlerde de bulmak mümkündür. Benzer yaklaşım tâbiûn âlimlerinde de görülmektedir. Örneğin, *“Ey iman edenler! Allah’a itaat edin, Peygamber’e itaat edin, sizden olan ülü’l-emre de. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah’a ve âhirete gerçekten inanıyorsanız- onu, Allah’a ve Peygamber’e götürün. Bu, elde edilecek sonuç bakımından hem hayırlıdır hem de en güzeldir.”*¹³¹ Tâbiünden bazı âlimlere göre âyetten kasıt, ilgili hükmün Allah’ın Kitabı’na ve Hz. Peygamber hayatta ise kendisine arz edilmesi, Resûlullah vefat etmişse Sünnet’ine bakılması şeklindedir.¹³² Rivayetlerden de anlaşıldığı üzere sahâbe ve tâbiûn nesli Kur’ân ve Sünnet’i bir bütün olarak görüyordu.

Sonuç

Kur’ân’ın Hz. Muhammed’i konu edinen âyetlerinin murâd-ı ilâhîyi yansıtıcı şekilde anlaşılması son derece önemlidir. Zira vahyi aktaran kişinin konumunun doğru tespiti, vahyin kendisini anlamakla eşdeğerdir. Bu sebeple de bu makalede Hz. Peygamber’in Kur’ân açısından konumu hicrî birinci asır penceresinden incelendi. Araştırmamızda şu neticelere ulaşıldı:

Sahâbilerin Hz. Peygamber’in emrettiği yahut yasakladığı şeylere uymayı Kur’ân’ın bir emri olarak gördüklerini gösteren birçok rivayet mevcuttur. Hz. Peygamber’i konu edinen kimi âyetlerin delâletinin açık olması bu anlayışı desteklemektedir. Bu durumda Kur’ân ve Sünnet’i birbirine zıt iki kaynak olarak görüp değerlendirmek doğru olmadığı gibi âyetlerin gereğini yerine getirmemeye de sebebiyet verebilecektir. Kaldı ki Hz. Peygamber’in bazı âyetleri tahsis, takyid, teyit etmesi ve bazen de Kur’ân’ın zikretmediği bazı hükümlerin yerine getirilmesini talep etmesi onun görevinin vahyi sadece aktarmakla sınırlı olmadığına işaret etmektedir.

Öte yandan rivayetler hicrî birinci asırda Sünnet’in dinin kaynakları arasında yer aldığını ispatlamaktadır. Dolayısıyla Kur’ân ve Sünnet’in hicrî birinci asrın zihin dünyasını beraber şekillendirmiştir. Bu durumda 19. yüzyılda daha görünür olan “Kur’ân bize yeter” yaklaşımının, Kur’ân’ın nâzil olduğu dönemde bir karşılığı olmadığı söylenebilir. Dolayısıyla hicrî birinci asırda Kur’ân’dan hareketle Hz. Peygamber’e itaati gerekli gören yaklaşım ile modern dönemde Kur’ân’dan hareketle Sünnet’i hüccet görmeyen yaklaşımın temelde birbirine zıt olduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca 19. yüzyılda daha belirgin olan “Kur’ancılık söylemi” birçok açıdan Kur’ân âyetleriyle çelişmektedir. Kur’ân’ın Hz. Peygamber’e itaati emreden âyetlerini görmezden gelmeleri ve parçacı yaklaşımla keyfi yorumlarda bulunup Kur’ân’ın onaylamadığı bazı fikirleri Kur’ân’ın düşüncesi şeklinde sunmaları

131 Nisâ 4/59.

132 Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmî’l-Kur’ân*, 5/261.

bu söylemin çelişkileri arasındadır. Bu düşüncenin tarihî verilerle çeliştiği bu çalışmada görülmüştür. Zira rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla İslam tarihinin ilk döneminde amel noktasında Kur'ân ve Sünnet arasında bir tercihte bulunma zorunluluğu yoktu. Her ikisiyle de amel etme, emir ve nehiyelerine uyma doğal bir durumdu. Buradan hareketle hicrî ilk asırda Sünnet'i bağlayıcı görmeyenlerin düşüncelerini destekleyecek sahih bir delilin olmadığını söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Abdülhâlık, Abdülğani. *Hücciyetü's-Sünne*. b.y.: Metabiü'l-vefa, ts.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsn ed. nşr. Şuayb el-Arnaût*. b.y.: Müessesetü'r-risâle, 1421/2001.
- Azamî, Mustafa. *Dirâsât fi'l-hadisi'n-nebeviyye ve tarihi tedvînihi*. Beyrut: el-Mektebü'l-İslamî, 1980.
- Bağdâdî, Ahmed b. Alî b. Sâbit. *el-Kifâye fi 'ilmi'r-rivâye*. Medine: el-Mektebetü'l-ilmîyye, ts.
- Bedir, Murteza. "Schacht, Joseph". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 18 Eylül 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/schacht-joseph>
- Begavî, Hüseyin b. Mes'ûd b. Muhammed Ferrâ'. *Me'âlimü't-tenzil*. nşr. Abdürrezzâk Mehdî. Beyrut: Dâru İhyâit-türâsî'l-Arabî,1420.
- Birişik, Abdülhamit. "Kur'âniyyûn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 9 Temmuz 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kuraniyyun>
- Birişik, Abdülhamit. *Hint Altkitası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2019.
- Birişik, Abdülhamit. "Hint Alt-Kitasında İslâm Araştırmalarının Dünü Bugünü: Kurumlar, İlmî Faaliyetler, Şahıslar, Eserler", *Dîvân: İlmî Araştırmalar*, 9/2 (2004), 1-62.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câm'ü's-şahîh*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.
- Ebû Reyve, Mahmûd. *Eğvâ' ale's-sünneti'l-Muhammediyye* Kahire: Dâru'l-Maârif, ts.
- Ekinci, Muhammed Salih. *Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet*, çev. Metin Yiğit. b.y.: Rağbet Yayınları, 2004.
- Erdoğan, Mehmet. "Hz. Peygamber'in Helal- Haram Koyma Yetkisi". *Kur'an Sünnet İlişkisi Kur'an'da Risâlet ve Sünnet'in Teşriî Değeri*. ed. Bünyamin Erul. 349-359. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2020.
- Güven, Şahin. "Kur'âniyyûn Ekolü -Temsilcileri, Tefsirleri ve Tefsirdeki Yöntemi". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11(2001), 385-408.
- Hatiboğlu, Mehmet S. "Goldziher, Ignaz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 11 Temmuz 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/goldziher-ignaz#1>
- Hüseyin İlahîbahş, Hâdim. *el-Kur'âniyyûn ve şübühâtühüm hevle's-sünne*. Arabistan, Mektebetü's-Siddîk, 2000, 97.
- Itr, Nürettin. *Menhecü'n-nakd fi 'ulûmi'l-hadis*, Dmaşk: Dârü'l-fikr, 1988.
- İbn Hazm, Alî b, Ahmed Saîd el-Endelüsî. *el-İhkâm fi usûli'l-ahkâm*. thk. Ahmet Şakir Beyrut: Dârü'l-Âfâki'l-cedîde, 1979.
- İbn Kesîr, İsmail b. Ömer Kureşî. *Tefsîrül-Kur'âni'l-'azim*. nşr, Muhammed Hüseyin Şemsüddîn. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1419.
- İbrahimi, M. Sharif. *Kur'anîyyun Ekolünün Tefsir Anlayışı*. Konya Selçuk Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Kattân, Mennâ' Halil. *Târîhu't-teşri'i'l-İslâmî*. Kahire: Mektebetü Vehbe, 1989.
- Kur'an Yolu*. Erişim 5 Haziran 2020. <https://kuran.diyanet.gov.tr>

- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*. nşr. Ahmed el-Berdûnî-İbrâhim Eттаfeyyîş Kahire: Dârü'l-kütübi'l-Mısriyye, 1964/1384.
- Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes. *el-Muvaţta'*, Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, 1985/1406.
- Mansûr, Ahmet Subhî. *el-Hisbe: Dirase usûliyye târihiyye*. Merkezü'l-Arabî'l- Mısri, 1995.
- Mevdudî, Ebu'l-Ala. *Sünnet'in Anayasal Niteliği*, çev. N. Ahmed Asrar. İstanbul: Çıra Yayınları, 2017.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-şâhih*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, ts.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. H accâc*. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, 1392.
- Osmânî, Muhammed Tâkî. *Sünnet'in Değeri ve Bağlayıcılığı*. çev. Mehmet Özşenel. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları 2019.
- Öztürk, Mustafa. "Modern Döneme Özgü Bir Kur'an Tasavvuru -Kur'anlık ve Kur'an İslamı Söyleminin Tahlil ve Tenkidi", *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi* 10/3 (2010), 9-44.
- Öztürk, Mustafa. *Çağdaş İslam Düşüncesi ve Kur'anlık*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.
- Râzî, Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Mefâtihu'l-gayb. et-Tefsîrü'l-kebir*. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, 1420.
- Sem'ânî, Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbâr. *Kavâti'u'l-edille fi'l-usûl*. thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail eş- Şafîi. Beyrut: Darü'kütübi'l- İlmîyye, 1999.
- Sıdkî, Muhammed Tevfik. "el-İslâm hüve'l-Kur'an vahdeh" *el-Menâr*. 1338/1920.
- Sibâî, Mustafa. *es-Sünne ve mekânetühâ fi't-teşrî'i'l-İslâmî*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1982.
- Süyûtî, Abdurrahmân b. Ebî Bekr Celâlüddîn. *ed-Dürü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*. Beyrut: Dârü'l-fikr, ts.
- Süyûtî, Abdurrahmân b. Ebî Bekr Celâlüddîn. *Miftâhu'l-cenne fi'l-ihcâc bi's-sünne*. nşr. Muhammed Münîr ed-Dımişkî. Kahire: Dâretü't-tıbbâ'a el-münîriyye ts.
- Şâfiî, Muhammed b. İdrîs. *Cimâ'u'l-ilm*. b.y.: Darü'l-âsâr, 2002.
- Şâfiî, Muhammed b. İdrîs. *el-Üm*. Beyrut, Dârü'l- ma'rife, 1990.
- Şâfiî, Muhammed b. İdrîs. *er-Risâle*. thk. Ahmed Şakir. Mısır: Mektebetü'l-Halebî, 1940.
- Şâtîbî, İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed. *el-Muvâfakât*. nşr. Meşhûr b. Hasan. Dâru İbn Affân, 1417/1997.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'an*. Kahire: Müessesetü'r-risâle, 1420/2000.
- Yıldırım, Enbiya. "İslam'ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri". *Kutlu Doğum Sempozyumu*. (2001., 2003), 155-188.
- Zehrevanî, Muhammed Matr. *Tedvinü's-Sünne en-Nebeviyye*. Riyâd: Darü'l-minhac, 1426.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed. *el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmizi't-tenzil*. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1407.

